

Європи; перед нами розігрується її страшна, таємнича драма, розгадка якої, ймовірно, приховується у глибинах російського духу» [5, с. 148].

«*Исход к Востоку*» у «євразійців» перетворюється на необхідний крок для того, щоб принести до Європи «світло зі Сходу». Більшовики, звісно, були не проти того, щоб пролити це «світло» на Європу. Після Другої світової війни їм це вдалося стосовно багатьох країн Центральної та Східної її частини. Проте для цього їм будь-які рекомендації «лівих євразійців» не знадобилися. Святополк-Мирський та Ефрон повернулися до СРСР, де їх було страчено, відповідно у 1939-му та 1941 роках. Карсавін був арештований у Ризі у 1949 році й помер у таборі. Лише Сувчинський залишився в еміграції й дожив до 1985 року.

«Євразійство» запропонувало свою версію «міфу заснування». Втім, ідеї цього напрямку по ключових позиціях були еkleктичними та неоригінальними. «Євразійський» лівий проєкт від початку був утопічним й приреченим на невдачу. Проте він сприяв розширенню ідейної бази як радянського тоталітаризму, так й пострадянського авторитаризму в Росії.

Література:

1. *Бердяев Н.* Евразийцы («Евразийский Временник»). Книга Четвертая. Берлин. 1925 г.). *Путь*. 1925. № 1. Сент. С. 134-139.
2. *Карсавин Л. П.* Религиозно-философские сочинения. М.: Ренессанс, 1992. LXXIII, 325 с.
3. *Карсавин Л. П.* Русская идея. *Русская речь*. 1993. № 1. С. 136-143.
4. *Немчинов И. Г.* Оповідальна ідентичність. Джерела російського великого історичного нарративу. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 372 с.
5. *Одоевский В. Ф.* Русские ночи. Л.: Наука, 1975. 318 с.
6. *Савицкий П. Н.* Евразийство. *Русская идея*. В 2 т. Т. 1. М.: Искусство, 1994. С. 215-233.
7. *Сувчинский П. П.* Сила Слабых. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nevmenandr.net/eurasia/1921-isход.php#1921-isход-PNS-povorot>
8. *Трубецкой Н.* Взгляд на русскую историю не с Запада, а с Востока. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gumilevica.kulichki.net/TNS/tns11.htm>
9. *Трубецкой Н. С.* Русская проблема [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nevmenandr.net/eurasia/1922-narutiax.php#1922-narutiax-NST-rusprob>
10. *Чаадаев П. Я.* Статьи и письма. М.: Современник, 1989. 623 с.
11. *Хоружий С. С.* Жизнь и учение Льва Карсавина. *Карсавин Л. П. Религиозно-философские сочинения*. М.: Ренессанс, 1992. С. V-LXXIII.

УДК: 1 : 316.61

Березінець І.В.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ П.ЧУБИНСЬКОГО

Основний зміст статті становить аналіз філософського аспекту соціокультурних досліджень П.П. Чубинського, а саме, юридичних народних звичаїв, які

стали світоглядними орієнтирами та опорою у перехідний період від традиційної до індустріальної форми суспільства. Вони відігравали важливу роль у формуванні духовного буття українського народу, його правової свідомості; в упорядковуванні суспільно-економічних відносин; слугували культурними зразками та були основою для формування соціальних інституцій, а також провідниками у розумінні онтологічних та антропологічних основ українського суспільства, їх морально-етичних цінностей.

Ключові слова: земля, обряди, праця, традиційне суспільство, юридичні народні звичаї.

Березинец И. Философские аспекты социокультурных исследований П. Чубинского. Основное содержание статьи составляет анализ философского аспекта социокультурных исследований П.П. Чубинского, а именно, юридических народных обычаев, которые стали мировоззренческими ориентирами и опорой в переходный период от традиционной к индустриальной форме общества. Они играли важную роль в формировании духовного бытия украинского народа, его правового сознания; в упорядочивании общественно-экономических отношений; служили культурными образцами и были основой для формирования социальных институтов, а также проводниками в понимании онтологических и антропологических основ украинского общества, их морально-этических ценностей.

Ключевые слова: земля, обряды, работа, традиционное общество, юридические народные обычаи.

Berezinets I. Philosophical aspects of p. Chubynsky's socio-cultural research. The main maintenance of research presents the analysis of philosophical aspect of sociocultural researches of P. P. Chubinsky, namely, legal folk customs that became world view reference-points and support in a transitional period from traditional to the industrial form, regulated relations between its members; took an important part in forming of the spiritual existence of the Ukrainian people, its legal consciousness; in organization of social-economic relations; served as cultural standards and became the basis for the formation of social institutes; became explorers in understanding of ontological and anthropological foundations of Ukrainian society, their mental and ethical values.

Keywords: land, rites, labor, traditional society, legal folk customs.

Багатьох обдарованих особистостей породила Українська земля. Серед тих, хто прославляв її своєю працею потрібно пригадати українського діяча XIX ст. Павла Платоновича Чубинського (1839 – 1884). Так склалась доля нашого співвітчизника, що проживши недовге життя, він встиг залишити свій вагомий внесок у тогочасну науку. Зокрема, дуже цікавим є зібраний під час експедиції по західним губерніям тогочасної Російської імперії матеріал про території та їх населення. Сьогодні вони є складовими сучасних України, Білорусі, Литви та Росії. Його труди ще при житті були високо оцінені науковою спільнотою не тільки в Російській імперії, а і за її межами: на Міжнародному етнографічному конгресі у Парижі (1875 р.) вченого було нагороджено золотою

медаллю, що красномовно говорить про високий міжнародний рівень значення праць вченого.

Діяльність П. Чубинського припала на добу національного піднесення, культурного відродження та суспільно-політичного руху в Україні, в якому він приймав активну участь. Вірш «Ще не вмерла України і слава і воля» став одним з показників його емоційного та громадянського ставлення до процесів, які відбувались у тогочасній Україні.

П. Чубинський – особистість багатогранна. Завдяки широкій ерудиції та енергійній вдачі, дослідник встиг охопити своєю увагою та висвітлити із різних боків багато проблем. Вони безпосередньо стосувались життя населення на досліджуваних ним територіях.

Сьогодення потребує більш глибокого аналізу праць П. Чубинського, осмислення його внеску у розвиток національної науки. Активно працюють в цьому напрямку сучасні українські вчені: історики, етнографи, мовознавці, краєзнавці, юристи.

Творчий та життєвий поступ П. Чубинського висвітлюється у статті Г. Стрельського «Постать і діяльність Павла Чубинського очима його сучасників» [1]. В ній він представлений прекрасним організатором, енергійною, цілеспрямованою людиною, діяльність якої проходила в оточенні представників української національної еліти: В. Антоновича, М. Драгоманова, О. Кістяківського, М. Костомарова, І. Новицького та багатьма ін.

На вивчення міжкультурної та міжмовної комунікації етносів в нарисах П. Чубинського спрямована робота Н. Марченко. Вона зазначила, що «праці науковця є неоціненним внеском у ствердження української мови як головного ідентифікуючого чинника українців...» [2, с. 99].

Закінчивши юридичний факультет Петербурзького університету, П. Чубинський пише та захищає роботу «Нарис народних юридичних звичаїв та понять у Малоросії» (1862 р.), за що одержує ступінь кандидата з правознавства. Вона надає можливість глибоко зануритись у життя тогочасної України та зрозуміти якими світоглядними принципами керувалось населення при вирішенні життєвих проблем. Але це не єдиний нарис з цієї проблематики. Я. Верменич досліджуючи цей бік наукового доробку П. Чубинського, зазначає, що проблеми історії українського права, народних юридичних звичаїв, правничої культури є найменш дослідженими, «належним чином не відображені і оцінені в науковій літературі» [3, с. 189].

Те ж саме можна сказати і про рівень досліджень, які торкались вивчення філософського аспекту у спадку дослідника. Серед аналітичних матеріалів таких бракує. Саме тому, **метою** нашої статті є аналіз філософського аспекту соціокультурних досліджень П.П. Чубинського.

Розгорталась діяльність вченого тоді, коли українське суспільство знаходилося на межі між вмираючими старими традиційними соціально-економічними відносинами та новими, що формувались на тлі селянської реформи 1861 року. Реформування не відповідало селянським очікуванням.

Були залишені без вирішення важливі питання, які стосувались землі та свободи волі. «Багатий бідного не знає», «багатий дивується, чим убогий харчується», «як нема

статку, то й нема упадку», «хліб моє ноги й руки», «багатий, як земля святая», – говорили люди між собою. [4, с. 8,10, 30, 32]. Тим не менш, реформа зумовила зміни в аграрному устрої країни; позначилась на розподілі земельної власності; активізувала процес інтенсифікації сільськогосподарського виробництва за рахунок запровадження технічних засобів обробки землі та використання найманої праці. Ці процеси свідчили про поступову капіталізацію суспільства та безпосередньо – села.

Формуючись, капіталістичні відносини, спричинили зміни у державному законодавстві, що важко сприймалось селянством та обурювало його. Досліджуючи тогочасне українське суспільство, П. Чубинський, намагався з'ясувати підвалини, на яких воно розвивалось та визначити ту світоглядну основу, що тримала та забезпечувала його функціонування. І така основа вченим була визначена: народні юридичні звичаї, які слугували «відображенням розумового та морального стану народу взагалі» [5, с. 6].

Робота по накопиченню матеріалів велась комплексно. П. Чубинський писав, що програма, щодо вивчення юридичних звичаїв була розроблена у 1861 р. та опублікована у «Київських Губернських відомостях» у 1862 р. На її запит в тій чи іншій мірі відреагували очільники Чернігівської, Полтавської, Херсонської, Харківської губерній. Багатющий масив юридичних понять та звичаїв українського народу був накопичений в етнографічно-статистичній експедиції по землях сучасної України, які склали західну частину Російської імперії. Діяльність її була спрямована на вивчення соціальних спільнот та груп, як елементів суспільства, та всього того, що стосувалось їх культурно-побутових особливостей життя. Результати знайшли своє відображення у опублікованих 7 томах «Праць етнографічно-статистичній експедиції по західно-руському краю...». Багато уваги було приділено вивченню юридичних сімейних та цивільних звичаїв, загальних майже для всієї території українських земель за умов перехідного періоду від традиційного до індустріального суспільства.

Особливу зацікавленість викликали рішення волосних судів, оскільки, як зазначав дослідник, по-перше, вони надавали матеріал для вивчення юридичних звичаїв, по-друге, «вони слугували відображенням розумового та морального стану народу взагалі» [5, с.7]. Не дивлячись на те, що знайомство з їх роботою дослідник починав «з упередженням», проаналізувавши документи він дійшов висновку про те, що: «я не хочу говорити, що волосні суди бездоганні: у них є слабкі місця: а чи старі судові установи не страждали ...» [5, с. IX]. Вчений дійшов висновку, що «волосний суд являє собою життєву установу, незамінною ніякою іншою. У народу існує цілий ряд правовідносин, які мають витoki із його економічних обставин, обумовлюються його етнографічними особливостями та історичними долями» [5, с. X - XI].

Отже, вчений відмітив важливість для українців юридичних сімейних та цивільних звичаїв, визнав їх високий рівень усвідомленості ними, що стало підставою говорити про них, як про нормативну сферу та основу соціальних взаємовідносин. Навіть, при відсутності владних структур, простолюд керувався ними не сліпо, а з повним розумінням їх внутрішньої логіки, справедливості, розумності і користі. Він міг пояснити значення та необхідність використання звичаю. «Вони по суті є вираженням свідомості народу про справедливість; вони по суті природні наслідки економічних умов та морального розвитку народу; вони цілком пояснюються з логіки та побутових умов

хлібороба», – писав щодо глибинного змісту звичаїв П. Чубинський [6, с. 6]. Мислитель був високої думки про український народ і з повагою відносився до нього.

Юридичні звичаї українців вибудовували, впорядковували, визначали правила поведінки та діяльності індивіда та соціальної групи – з одного боку, з іншого – вони визначали роль суб'єктів в ній. Таким чином, звичаї були на стику між соціальною та особистісною системами, та сприяли інтегруванню членів суспільства в неї. По суті, вони виходили на рівень законів, створених народною мудрістю, що передавались та виконувались від покоління до покоління. Народні закони, оформлені в обряди були настільки правильними, справедливими, що їх виконання не викликало сумнівів та зневаги до них. Навіть не зважаючи на те, що можливо, форма деяких з них могла застаріти, та її внутрішня сутність залишалась, що демонструвало глибину вкоріненості світоглядних цінностей.

Потрібно зазначити, що звичаї та обряди вибудовували окрім соціального середовища і культурне, оскільки віддзеркалювали у мові всі суспільні процеси. П. Чубинський аналізуючи кожен розділ народних юридичних законів, звертав увагу на те, що часто їх зміст вкладався у влучні фрази прислів'їв, слова пісень, віршів. Згадані літературні форми ставали вмістилищем правових норм, що регламентували сферу соціальної поведінки, виступали соціальними обмежувачами та здійснювали соціальний контроль громадян. Наприклад: «Виграв батько справу: взяв в шкуру і до дому пішов» [7, с. 231], «Як я се добро мав, то я тоді кумував, а як тепер підупав, то я вже не кум став» [7, с. 233], «Злодія на шибеницю ведуть, а він ще каже, що неправда» [7, с. 255].

Тобто, народні звичаї та обряди виступали онтологічною основою українського традиційного суспільного укладу.

Вчений зібрав матеріали, що стосувались принципів побудови, існування, взаємодії членів різних соціальних груп: сім'ї, громад, в тому числі і вікових неформальних груп. Основою суспільства була сім'я, тому сімейні звичаї відобразили проблеми спадку, майнового права: особистого та громади; права власності, як суб'єктів, так і громади; розкривали принципи укладання різного роду угод; розглядали різні форми товариств; стягнення за збитки або за шкоду.

Мовні вирази увібрали в себе суть суспільних відносин, та стали їх носіями – печатками: «Своя хата покришка», «чоловік і жінка – одна сатана», «чоловік любить жінку здорову, а тещу багату», «з сином сварися – за стіл берися, з зятем сварися – за двері берися», – говорили люди про сім'ю та відображали принципи існування в ній [4, с. 68].

Для українця земля була основним джерелом достатку, тому відношення до неї було, як до матері – годувальниці. Поняття «земля» було одним з наріжних понять українського народу. Земля возвеличується, вона є одухотвореною, живильною, народжуючою буття силою. «Народ відчуває глибоку повагу до землі та називає її матір'ю: земля – мати наша, тому що вона годує собою людей і тварин. Тому при поклонах цілують землю. Землю не можна бити... бо земля – мати, а матір бити не можна», – записав дослідник в матеріалах експедиції [5, с. 36]. Або, як про землю йдеться у прислів'ях: «Багатий, як земля свята. На чорній землі хліба сіють» [7, с. 254]. Тільки господар з господинею міг організувати свою діяльність на ній, тому великого значення

приділялось сімейним звичаям. Наприклад, у господарській сфері народ розглядав чоловіка та жінку, як «спілку», «товариство» – рівними між собою: «Добра спілка – чоловік та жінка» [6, с. 8], тобто що наживуть разом, то стане їх надбанням.

В цьому контексті, не оминув дослідник гендерного питання. Він зазначав, що «чоловік без жінки не може обійтись, для того щоб досягти благополуччя» [6, с.8], вибираючи собі здорову, роботящу жінку, він міг собі обрати пару по-душі, чого часто не могла дозволити собі жінка. Відрізнялась своїми правами жінка і щодо результатів праці. Діяльність чоловіка та жінки були чітко регламентовані за її характером: існувало «жіноче діло» та «чоловіче діло» [6, с.7 – 8]. У народі з цього приводу говорили: «Без хазяїна двір, без хазяйки хата плаче» [6, с.7].

Насправді, зона відповідальності жінки була значно ширшою. Жінка забезпечувала сім'ю вирощеною нею городиною, доглядала за домашніми тваринами та птахами, готувала їжу, вирощувала льон та коноплі, займалась прядінням, ткала полотно та шила спідню білизну для всієї сім'ї, якщо вміла; відповідала за чистоту у хаті та приймала участь у збиранні та молоченні жорнами хліба [6, с. 8]. В свою чергу чоловік забезпечував різноманітні важкі польові роботи, ремонтні, які стосувались і хати, і реманенту. «Чоловік повинен був всю сім'ю годувати, обувати, споряджати верхній одяг [6, с. 9]. За жінкою майже у всіх губерніях було закріплено право продавати надлишки городини, птахівництва, молочних продуктів; дарувати, продавати, міняти виготовлене нею сукно та гроші використовувати для себе та доньок, купуючи прикраси або за власними потребами. А це говорило про те, що українська жінка мала свої права, владу та була достатньо самостійною, вільною. Вказуючи все ж таки на важку жіночу долю в контексті визначеності її долі, пасивності перед чоловічим насильством та брехнею, Чубинський пише, що: «втім, у малорусів ця пасивність не так яскраво кидається в очі, як у великорусів. Малоруське плем'я більш сердечне, тому любов, яка зв'язує чоловіка та жінку у молодих роках, а під старість обертається у звичку, вирівнює цю нерівність у положенні двох статей» [6, с. 12].

Ще одним стрижневим поняттям українців та вмістилищем їх світобачення є поняття «землеробська праця», а формулу – «земля та праця» – можна було б назвати антропологічною формулою для українського селянина. Навколо понять «земля» і «праця» вибудовувались всі основні юридичні звичаї, які заклали основу суспільно-правових відносин та впорядковували тогочасне суспільство. Вони стали правовим регулятором соціальних міжпрошаркових, внутрішньо-сімейних відносин; вплинули на сфери економічних та майнових відносин: сприяли формуванню права власності, прав наслідування, інституту наймитування, який був тісно пов'язаний з трудовими процесами, що відбувались у традиційному українському суспільстві. П. Чубинський писав: «малоруси вважають єдиним джерелом багатства землеробську працю... маючи знаряддя праці для землеробства та не маючи власної землі, можна досягти достатку» [6, с. 7].

Таким чином, поняття «земля» та «праця» виступали одними з основних світоглядних понять українського народу, основою життя-існування, визначаючи моральні цінності, означували ставлення до праці, творили культуру, формували його національну ідентичність.

П. Чубинський вважав, що українські народні юридичні звичаї XIX – початку XX ст. настільки глибоко вкорінені у національному суспільстві, що стали складовими Руської правди поряд із законами, які писались середньовічною князівською верхівкою. Він писав: «Якщо розглянути уважніше ґрунтовну Руську Правду, то звісно народжується переконання, що в цю збірку увійшли як постанови князів, так і народні юридичні звичаї і до останніх належать переважно постанови, що стосуються цивільного права. Ґрунтовна Руська Правда існувала вже у XIII столітті, тобто тоді, коли у князівських родах ще панували родові відношення проте в цивільних визначеннях Руської Правди ми бачимо виключно панування сімейного начала» [6, с. 40, 41]. Ця думка знайшла своє підтвердження у статті сучасної української дослідниці середніх віків Т. Л. Вілкул, яка писала, що Руська правда – збірник світського права, в якому відбито норми звичаєвого права, а також князівські нововведення. У тексті збереглися записи про те, що писемна фіксація права відбулася за Ярослава Мудрого, Ярославичів (названо Ізяслава Ярославича, Святослава Ярославича та Всеволода Ярославича) та Володимира Мономаха [8, с. 391].

Тому, все, що стосувалось життя простого населення спиралось та керувалось народним правом. Юридичні звичаї українців ґрунтувались на началах сім'ї та началах особистості, що звільняло їх від родового начала. Вчений відмітив, що українська традиційна сім'я ґрунтувалась на моральних принципах значно вищого ґатунку у порівнянні із принципами побудови сім'ї в інших землях. В ній виявлялась свобода особистості в сім'ї та свобода сім'ї від особистості: сім'я її не поглинала, а особистість не пригнічувала сім'ю. Вона вирізнялась своєю традиційністю, сталими внутрішніми законами, виглядаючи, як осередок, який характеризується специфічним буттєвим простором, в якому кожен її член позиціонується, як достатньо вільна особистість, при тому, що сімейне начало було панівним.

Свобода від родового тиску стала запорукою збереження давніх правових сімейних традицій українців. Великого значення в українському тогочасному суспільстві мало батьківське благословення. Воно слугувало молодому поколінню духовним захистом та дороговказом на щасливу долю у нелегкому людському житті; певною програмою на здорове, безбідне життя. Одночасно виступаючи певним незримим ланцюгом, що поєднував прийдешні покоління із попередніми, утримуючи таким чином родову систему. «Благословення батьків має надзвичайно велику силу; так, якщо батьки не благословляють своє дитя, то із нього нічого не буде гарного» [4, с. 89], – писав Г. Чубинський. Дітям примовляли: «Що би ся мав, як свята земля. Що би вас Бог не опускав. Най вас Бог споможе. Най вас Бог благословить. Дай, Боже, здоров'я. дай, Боже, щастя. На щастя, на здоров'я, на щасливу долю» [4, с. 89]. «Батькове й мамине благословення і в воді не тоне, і в огні не горить» [4, с. 8], І, якщо батьківське благословення мало велику життєдайну силу, то батьківське прокляття руйнувало сімейно-родові відносини, та вважалось великим гріхом. Наприклад, у Литинському повіті вважалось, що проклинати своїх дітей є великим злочином. На Харківщині вірили, в те, що сила батьківського прокляття жахлива: вона робить дітей нещасливими. А у Холмській Русі говорили, що батьківське прокляття віддає дітей в розпорядження диявола, іноді душу і тіло разом, а іноді одну тільки душу [4, с. 89].

На принципах свободи та справедливості у взаємовідносинах між членами сім'ї вибудовувались принципи спадковості та закони спадкування – одне з найважливіших питань функціонування суспільства. Тому Чубинським детально виписані особливості розділу спадку між членами сім'ї в залежності від віку, статі, черговості народження дітей та ін.

І, якщо в сім'ї відношення між її членами розглядалися через призму загальної сімейної праці, оскільки, тільки праця вважалась основним критерієм отримання права власності, то зовсім інші принципи були закладені українським народом у відношення між власником і не власником, капіталістом та працівником. На думку П. Чубинського ці відносини були більше схожі на асоціацію, товариство, де «один приймає участь власністю, а інший – працею, і після результат, отриманий від взаємодії власності і праці, розділяється між обома, і таким чином, робітник стає учасником результатів праці» [6, с. 40].

Таким чином, вивчаючи народні юридичні звичаї українців, вчений дійшов висновку, що вони маючи глибоке коріння, стали тими світоглядними орієнтирами та опорою у суспільстві кризового перехідного періоду від традиційної до індустріальної форми, та регламентували відносини між його членами. Вони продовжували відігравати важливу роль у формуванні духовного буття українського народу, його правової свідомості; в упорядковуванні суспільно-економічних відносин, структуруванні та нормуванні поведінки народу; слугували культурними зразками та були основою для формування соціальних інституцій. Народні юридичні звичаї стали провідниками у розумінні онтологічних та антропологічних основ українського суспільства, їх морально-етичних цінностей. П. Чубинському вдалось із середини, за допомогою зібраних ним зразків мовної творчості, показати особливості життя та мислення українського народу, його тісний зв'язок із природою.

В статті зазначені тільки деякі аспекти значення наукового доробку П. Чубинського для філософської науки. Потребують подальшої розробки проблеми герменевтичного досвіду українців, національної ідентифікації, проблеми філософії природи, філософії культури.

Література:

1. *Стрельський Г.* Постать і діяльність Павла Чубинського очима його сучасників / Г. Стрельський // Історія в школі. Науково-методичний журнал для вчителів. К. : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – № 1 – 2 (січень – лютий).
2. *Марченко Н.* Перші дослідження міжкультурної та міжмовної комунікації в українській науковій думці в етнографічній спадщині Павла Чубинського / Н. Марченко. Україна в етнокультурному вимірі століть. До 175-річчя з дня народження видатного українського етнографа Павла Чубинського. Зб. наук. праць. Відповід. редактор П. М. Чернега. – К., Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2014. – С. 98 – 115.
3. *Верменич Я. П.* Чубинський як дослідник національної правової культури України / Я.П. Верменич // Український історичний збірник. – 2000. – № 3. – С. 189 – 202.
4. *Чубинський П. П.* Верования и суеверия. Загадки и пословицы. Колдовство / П.П. Чубинский. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. – С.-Петербург: [Тип. В. Безобразова и Комп.]. – 1872. – Т. 1. – XXX, 224 с.

5. Чубинський П. П. Народные юридические обычаи за решением волостных судов / П.П. Чубинский. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. – С.-Петербург: [Тип. К.В. Трубникова]. – 1872. – Т. 6. – XVI, 408 с.
6. Чубинский, П. П. Очерк народных юридических обычаев и понятий в Малороссии / П. П. Чубинский. – С.-Петербург, 1869. – 41 с.
7. Чубинський П. П. Пословицы, загадки, колдовство / П.П. Чубинский. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. – С.-Петербург: [Тип. В. Киришбаума]. – 1877. – Т. 1, вып. 2. – С. 225 – 467.
8. Вілкул Т. Л. Руська правда / Т.Л. Вілкул / Енциклопедія історії України: у 10 томах / Редкол.: В.А. Смолій та ін. – К.: Наук. Думка, 2012. – Т. 9. – С. 391 – 392.

УДК 379.8: 159.955

Адаменко Н.Б.

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ: ЩО Є КРЕАТИВНІСТЬ І ЯК ЦЕ «ДУМАТИ ПОЗА КОРОБКОЮ»?

До тепер залишається доволі контраверсійним питання визначення креативності, а між вченими продовжуються дискусії про вродженість або набутість цієї риси мислення людини. Незважаючи на таку обставину, керівники сучасних компаній, як державної, так і приватної форм власності у різних сферах професійної діяльності все частіше заявляють про крайню необхідність розвитку креативного мислення у своїх працівників. При чому таку потребу пов'язують як з ймовірним наступним розвитком галузей знань, промисловості, бізнесу, так і з користю для конкретного працівника, а відтак і робочого колективу в цілому. Зокрема, психологи відзначають, що участь у корпоративних тренінгах з креативного мислення дозволяє їхнім учасникам знизити свій рівень стресу, цим розширюючи свої можливості більш усвідомлено керувати життям, наповнювати його позитивними емоціями, роздумами, подіями. Таким чином, все більш актуальним креативне мислення постає у розумінні особистісного зростання та професійної спрямованості. Заклики «Думайте нестандартно!», «Будьте креативними», або часто у буквальній формі метафори «Вийдіть за межі коробки» (англ. *Thinking outside the box*) традиційно стають обов'язковими вимогами як у сучасній навчальній і мотиваційній літературі, так і в різних типах дискурсів.

У цій статті автор здійснює аналіз висловлювання «нестандартне мислення» в контексті різних трактувань креативності вченими і філософами. Мислити по-іншому зсередини коробки, вийти з неї зовсім або з тим, щоб створити нову, проникнути до її нижньої частини – це тільки деякі відмінні значення того, що значить «думати інакше». Завдання осмислення таких висловлювань автор здійснює здебільшого в контексті освіти, адже активація і розкриття креативності передусім у дітей проголошується запорукою кращого майбутнього.

Ключові слова: креативне мислення, креативність, мислення поза коробкою, нестандартне мислення, філософія для дітей.